

Sabina Cisek

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa

Uniwersytet Jagielloński

e-mail: isabina@bilon.miks.uj.edu.pl

ROZWÓJ TEORII INFORMACJI NAUKOWEJ W POLSCE W LATACH 1991–2000 [DEVELOPMENT OF THE THEORY OF INFORMATION IN POLAND (1991–2000)]

Abstrakt: W artykule przedstawiono wybrane kierunki rozwoju teorii informacji naukowej w Polsce w latach 90. XX wieku. Omówiono dwie perspektywy metodologiczne – pozytywistyczną oraz kognitywną. Wskazano na rozważania teoretyczne związane z klasycznymi oraz nowymi zagadnieniami nauki o informacji.

Abstract: The paper presents trends in theory building in Polish information science in years 1991–2000. Two methodological perspectives – positivist and cognitive – are indicated. The theoretical aspects of classic and new research problems of information science are shown.

*   *
*

Celem artykułu jest identyfikacja kierunków rozwoju teorii w polskiej nauce o informacji w latach 1991–2000. Słowo „teoria” rozumiane jest szeroko i oznacza „pogląd wyjaśniający albo próbujący wyjaśnić zjawiska, fakty (w odróżnieniu od praktyki)” [Sobol red. 1997, s. 937]. Terminy „nauka o informacji”, „informacja naukowa” oraz „informatologia” używane są zamiennie. Ze względu na niewielką objętość tekstu przedstawione zostały – w uproszczeniu – tylko wybrane problemy związane z tworzeniem teorii w polskiej informatologii na podstawie prac z poszczególnych obszarów badań.

Minione dziesięciolecie było czasem istotnych przemian w informacji naukowej. Tradycyjne nurty dociekań uległy modyfikacjom, pojawiły się także nowe problemy badawcze. Zmiany wywołane zostały przez trzy grupy czynników, tj.:

- przekształcenia polityczne, prawne, społeczne i gospodarcze w Polsce, a także na świecie (globalizacja, społeczeństwo informacyjne),
- rozwój i szerokie wykorzystanie w informacji naukowej nowoczesnej technologii informacyjnej oraz upowszechnienie się Internetu, zwłaszcza systemu WWW,

- intensyfikację międzynarodowej wymiany doświadczeń, swobodnego przepływu idei naukowych i wiedzy.

Polską naukę o informacji lat 90. można ująć w aspekcie:

- akceptowanych – niekoniecznie *explicit* – ogólnych założeń ontologicznych, epistemologicznych i metodologicznych,
- tradycyjnych oraz nowo powstałych kierunków, problemów i metod badawczych.

ROZWÓJ TEORII INFORMACJI NAUKOWEJ W KONTEKŚCIE PERSPEKTYW METODOLOGICZNYCH

Z punktu widzenia założeń filozoficznych i metodologicznych wyróżnić można w polskiej informatologii ostatniej dekady dwa paradygmaty (perspektywy, podejścia) – pozytywistyczny oraz kognitywny. Szczegółowa ich analiza zawarta jest w [Cisek 2002].

Podejście p o z y t y w i s t y c z n e, tradycyjne, wiąże się z realistyczną ontologią i obiektywistyczną epistemologią; preferowane są metody ilościowe i badania behawioralne. Paradygmat pozytywistyczny dominował m.in. na łamach kwartalnika *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej*, w dziełach teoretyków [Dembowska 1991] oraz podręcznikach [Batorowska; Czubała 1996]. Wzorcową egzemplifikacją perspektywy pozytywistycznej jest i n f o r m e t r i a, dyscyplina szczegółowa zajmująca się zastosowaniem metod matematycznych w informatologii. Czołową jej przedstawicielką w latach 90. była – i nadal jest – Wanda Pindlowa z Uniwersytetu Jagiellońskiego, autorka książki *Informetria w nauce o informacji*, pierwszego w piśmiennictwie polskim opracowania teoretycznego, syntetycznego ujmującego problematykę informetryczną [Pindlowa 1994]. Pokrewnymi zagadnieniami związanymi z bibliometrią i naukometrią zajmowała się Barbara Stefaniak [Stefaniak 1998].

Podejście k o g n i t y w n e, obecne w światowej informatologii od 1977 r., w Polsce pojawiło się dopiero we wczesnych latach 90. [Woźniak 1997]. Wiąże się z analizą obiektów, procesów i struktur poznawczych zarówno w ludzkim umyśle, jak i w systemach informacyjno-wyszukiwawczych. Epistemologia kognitywna jest do pewnego stopnia subiektywistyczna; badacze często posługują się m o d e l o w a n i e m, np. procesu wyszukiwania informacji [Próchnicka 2000]. Kognitywizm wniósł nową jakość do badań u z y t k o w n i k ó w i n f o r m a c j i i przyczynił się do rozwoju teorii w tym zakresie, np. w pracy Marii Próchnickiej *Informacja a umysł* [1991]. Drugim obszarem dociekań, w obrębie którego – dzięki inspiracjom kognitywnym – nastąpił rozwój teorii, była o r g a n i z a c j a i r e p r e z e n t a c j a w i e d z y. Znakomitym przykładem jest tutaj książka Barbary Sosińskiej-Kalaty pt. *Modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji o dokumentach* [1999].

ROZWÓJ TEORII INFORMACJI NAUKOWEJ W KONTEKŚCIE PRZEDMIOTU I KIERUNKÓW BADAŃ

W latach 1991–2000 prowadzono rozważania teoretyczne zarówno w zakresie tradycyjnych kierunków badawczych, jak i problematyki nowej w polskiej nauce o informacji. Tak jak w poprzednich dekadach, zainteresowaniem cieszyły się n a u k o z n a w c z e dociekania na temat przedmiotu i pola badawczego informatologii, jej założeń, metod, terminologii – a także przyszłego rozwoju. Powstały trzy prace ujmujące całość problematyki informacji naukowej: *Nauka o informacji naukowej (informatologia)* [Dembowska 1991], *Wybrane problemy metodologiczne informologii nauki (informacji naukowej)* [Ratajewski 1994] oraz *Informacja naukowa w Polsce* [Ścibor red. 1998]. Do rozwoju teorii informatologicznej przyczyniły się także książki wydawane przez Instytut BiłN UJ pod redakcją Marii Kocój-

wej [np. 2000] oraz materiały publikowane przez Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej [np. Pietruch-Reizes; Sitarska; Stefaniak red. 2000].

Pole badawcze współczesnej nauki o informacji oraz jej przyszłość omówiła Wanda Pindlowa [1999; 2000a]. Paradygmaty i uwarunkowania filozoficzne były przedmiotem rozważań Sabiny Cisek [1993; 1996]. Wypowiadano się także na temat pojęcia informacji [Lubański 1993]. Dociekania terminologiczne doprowadziły do powstania tezauryusa informacji naukowej [Chmielewska-Gorczyca 1992] oraz *Słownika encyklopedycznego terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* [Bojar red. 1993].

Badanie języków informacyjno-wyszukiwawczych, kolejny dobrze osadzony w polskiej informacji naukowej kierunek dociekań, także w latach 90. przyniosło refleksję teoretyczną – głównie za sprawą tzw. warszawskiej szkoły badań języków informacyjno-wyszukiwawczych. Interesującą pracą była *Kategoryzacja* Jadwigi Woźniak [2000]. Pod wpływem Internetu pojawiły się również nowe zagadnienia związane z językami informacyjnymi, np. metadane [Nahotko 2000].

Problematyka użytkowników informacji, jak już wspomniano, cieszyła się dużym zainteresowaniem uczonych w minionym dziesięcioleciu, co zaowocowało m.in. kompleksową publikacją na temat użytkowników informacji elektronicznej [Kocójowa red. 2000].

Zawód specjalisty informacji oraz jego kształcenie wielokrotnie były przedmiotem dociekań w latach 1991–2000, np. w [Kocójowa red. 1998; Pindlowa 2000b].

W omawianym okresie prowadzono – oczywiście – badania związane z różnymi aspektami wykorzystania w informacji naukowej nowoczesnych technologii informacyjnych, sieci rozległych, usług i zasobów internetowych etc. Jest to materiał na osobną publikację, warto wspomnieć jedynie, iż dotyczyły – w nowym aspekcie – każdego z elementów procesu informacyjnego – od źródła do użytkownika. Ogólnie zastosowanie o siągnięć techniki w informacji naukowej omówiła Wanda Pindlowa [1998], która *nota bene* już w 1985 r. pisała o czasopismach i systemach elektronicznych [Pindlowa 1985].

Oprócz wskazanych tradycyjnych kierunków badań polskiej informacji naukowej, które „zreformowały się” w latach 90. XX wieku, czasami radykalnie, pojawiły się w minionym dziesięcioleciu nowe zagadnienia, którym także towarzyszyły rozważania teoretyczne: informacja a demokracja [Pindlowa 1995], informacja biznesowa [Arcisz (obecnie Cisek) 1997], informacja dla społeczności lokalnych [Sitarska et. al. 2000], informacja europejska [PTIN 1997, s. 3–56], Internet – zasoby, wykorzystanie etc., promocja i ocena jakości serwisów WWW [Nahotko 2000; Sapa 2000], społeczeństwo informacyjne [Pietruch-Reizes; Sitarska; Stefaniak red. 2000], szara literatura (informacja) [Pindlowa; Cisek 1999].

Na zakończenie nasuwają się dwa wnioski:

- w ostatniej dekadzie XX wieku refleksja teoretyczna pełniła ważną rolę w polskiej nauce o informacji,
- im bliżej XXI wieku, tym badania stawały się bardziej wszechstronne i ciekawe.

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

- Arcisz (obecnie Cisek), S. (1997). Internet jako źródło informacji biznesowej. W: IV Krajowe Forum Informacji Naukowej i Technicznej, Zakopane 2–5 września 1997. Warszawa: PTIN, s. 303–308.
- . (1996). Paradygmaty w nauce o informacji. *Biuletyn Informacyjno-Instrukcyjny Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie* nr 2, s. 11–20.
- . (1993). Filozoficzne podstawy informacji naukowej. W: Kocójowa, M. red. Nowe kierunki w dydaktyce i metodologii bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Kraków: Wydaw. UJ, s. 175–187.

- Batorowska, H.; B. Czubała (1996). Wybrane zagadnienia nauki o informacji i technologii informacyjnej. Kraków: Wyd. Naukowe WSP, 204 ss.
- Bojar, B. red. (1993). Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych. Warszawa: Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, 210 ss.
- Chmielewska-Gorczyca, E. (1992). Tezaurus informacji naukowej. Warszawa: OIN PAN, 376 ss.
- Cisek, S. (2002). Filozoficzne aspekty informacji naukowej. Kraków: Wydaw. UJ, 142 ss.
- Dembowska, M. (1991). Nauka o informacji naukowej (informatologia). Organizacja i problematyka badań w Polsce. Warszawa: Instytut INTE, 230 ss.
- Kocójowa, M. red. (2000). Użytkownicy informacji elektronicznej. Kraków: Wydaw. UJ, 208 ss.
- Kocójowa, M. red. (1998). Światowa strategia edukacji biblioteczarki i specjalistów informacji naukowej. Kraków: Wydaw. UJ, 252 ss.
- Lubański, M. (1993). Informacja a czerowzój. *PTINT* nr 3–4, s. 18–22.
- Nahotko, M. [dok.clektr.] (2000). Metadane. *EBIB* nr 6, <http://cbib.oss.wroc.pl/arc/c014-02.html> [dostęp: 12.05.2004].
- Pietruch-Reizcs, D.; A. Sitarska; B. Stefaniak red. (2000). Społeczeństwo informacyjne w perspektywie nowego tysiąclecia. Warszawa: PTIN, 128 ss.
- Pindłowa, W. [dok.clektr.] (2000b). Czy technika, która obecnie wspomaga komunikację między ludźmi, doprowadzi do upadku zawodu biblioteczarki – pracownika informacji? *EBIB* nr 9, <http://cbib.oss.wroc.pl/arc/c009-03.html> [odczyt: 12.05.2004]
- . (2000a). Informacja naukowa i techniczna. Rok 2000 i dalej... W: Społeczeństwo informacyjne w perspektywie nowego tysiąclecia. Warszawa: PTIN, s. 9–20.
  - . (1999). Informacja naukowa w komunikowaniu. W: Kocójowa, M. red. Zarządzanie i komunikowanie. Tendencje rozwoju badań naukowych u progu XXI wieku. Kraków: Wydaw. UJ, s. 131–148.
  - . (1998). Zastosowanie techniki w informacji naukowej. W: Ścibór, E. red. Informacja naukowa w Polsce. Tradycja i współczesność. Olsztyn: WSP, s. 171–195.
  - . (1995). Czy bariera językowa w przekazie informacji naukowej jest równocześnie barierą demokracji? W: Rola bibliotek w rozwoju demokracji. Kraków: Wydaw. UJ, s. 95–106.
  - . (1994). Informetria w nauce o informacji. Kraków: TAIWPN „Universitas”, 216 ss.
  - . (1985). Elektroniczne czasopisma i systemy elektronicznego rozpowszechniania dokumentów. *Przegląd Biblioteczny* R. 53 z. 2, s. 227–238.
- Pindłowa, W.; S. Cisek (1999). Grey literature as an information source for Small and medium-sized business. W: 8th International Scientific and Technical Information in Central and Eastern Europe. Proceedings of the Seminar. Warszawa: OPI, s. 47–53.
- Próchnicka, M. (2000). Modelowanie procesu wyszukiwania informacji. W: Biblioteka i informacja w komunikowaniu. Kraków: Wydaw. UJ, s. 116–124.
- . (1991). Informacja a umysł. Kraków: TAIWPN „Universitas”, 196 ss.
- Ratajowski, J. (1994). Wybrane problemy metodologiczne informologii nauki (informacji naukowej). Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 132 ss.
- Sapa, R. (2000). Zarządzanie bibliotecznym serwisem WWW. *EBIB* nr 8 (16), <http://cbib.oss.wroc.pl/arc/c016-05.html> [odczyt: 15.06.2004].
- Sitarska, A. et al. (2000). Informacja a wspólnoty lokalne. W: Społeczeństwo informacyjne w perspektywie nowego tysiąclecia. Warszawa: PTIN, s. 43–90.
- Sosińska-Kalata, B. (1999). Modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji o dokumentach. Warszawa: Wydaw. SBP, 388 ss.
- Stefaniak, B. (1998). Badania bibliometryczne, informetryczne, naukometryczne. W: Informacja naukowa w Polsce. Tradycja i współczesność. Olsztyn: WSP, s. 197–219.
- Ścibór, E. red. (1998). Informacja naukowa w Polsce. Tradycja i współczesność. Olsztyn: WSP, 250 ss.
- Tittenbrun, K. (1998). Prace nad słownictwem informacji naukowej. W: Ścibór, E. red. Informacja naukowa w Polsce. Tradycja i współczesność. Olsztyn: WSP, s. 237–249.
- Woźniak, J. (2000). Kategoryzacja. Studium z teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych. Warszawa: Wyd. SBP, 224 ss.
- . (1997). Kognitywizm w informacji. *Zagadnienia Informacji Naukowej* nr 2, s. 3–16.